

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО В ЛІТЕРАТУРІ

УДК 821.161.2 – 311.6.09

DOI: 10.31558/2308-1902.2019.27.5

Людмила РОМАС

кандидат філологічних наук, доцент,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

АВТОРСЬКА ТОЧКА ЗОРУ НА ПРОТИСТОЯННЯ «СОВЕТИ – АРМІЯ КРАЙОВА – УПА – НАЦИСТСЬКА НІМЕЧЧИНА» В ІСТОРИКО-ПРИГОДНИЦЬКОМУ РОМАНІ А. КОКОТЮХИ «ЧОРНИЙ ЛІС»

У статті досліджено вияви авторської точки зору на протистояння «совети – УПА – Армія Крайова – нацистська Німеччина» в історико-пригодницькому романі А. Кокотюхи «Чорний ліс». Основну увагу зосереджено на ідеологічній точці зору. Доведено, що авторська точка зору простежується через паралельний опис доль різних людей, через опосередковану оцінку конкретної ситуації героями, через авторські описи-роз'яснення політичної обстановки, через опозицію «свої – чужі», через діалоги героїв про історію та через детальне портретування. У поліфонічному творі наявні різні точки зору, не підпорядковані одна одній, а рівноправні. Авторська позиція простежується від опису подій довоєнної дійсності до чотиристороннього протистояння сил на території Волині.

Ключові слова: роман, опозиція, детальне портретування, чотиристороннє протистояння, авторська точка зору, А. Кокотюха.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Роман А. Кокотюхи «Чорний ліс» – перша книга з трилогії про УПА. Хоча ця тема тільки набирає обертів в українській літературі, але А. Кокотюха далеко не перший, хто за неї взявся. І все ж його твори заслуговують на увагу української літературознавчої спільноти, адже для художнього осмислення певного історичного періоду автор обрав досить незвичний формат – гостросюжетний роман. У передмові до твору І. Патриляк переконує у природності виникнення інтересу до сюжетів такого типу: «Боротьба між українською національно-державною та радянсько-російською ідентичностями, яка впродовж останніх десятиліть велася політичними і пропагандистськими методами, стараннями чинного російського режиму переросла у криваву війну. Війну, котра пробуджує в

наших громадян інтерес до пізнання попереднього досвіду подібних протистоянь, які мали місце в 1917–1920-х та 1940–1950-х роках» [9, с. 5], а дослідження проблеми точки зору автора на описувані події напрошується саме собою. Це поняття вперше детально розглянув Б. Успенський у книзі «Поетика композиції», акцентувавши на ньому як на категорії поетики художньої літератури та визначивши різні підходи до його розуміння, в основі якого лежить явище поліфонії (М. Бахтін). Зокрема, Б. Успенський зауважує: «В аспекті, який нас цікавить – аспекті точок зору – явище поліфонії може бути, як нам видається, зведене до таких основних моментів.

А. Наявність у творі кількох незалежних точок зору. Ця умова не вимагає спеціальних коментарів: сам термін (поліфонія, тобто «багатоголосся») говорить сам за себе.

Б. Ці точки зору мають належати безпосередньо учасникам події (дії), про яку розповідається. Інакше кажучи, тут немає абстрактної ідеологічної позиції – поза особистістю якогось героя.

В. При цьому ці точки зору проявляються насамперед у плані ідеології, тобто як точки зору ідеологічно цілісні. Іншими словами, різниця точок зору проявляється насамперед у тому, як той чи інший герой (носій точки зору) оцінює дійсність, яка його оточує» [8, с. 25].

На думку Н. Д. Тмарченка, точка зору – це стан (позиція) «спостерігача» (розповідача, персонажа) у світі, який зображується (у часі, у просторі, у соціально-ідеологічному й мовному середовищі), який, з одного боку, визначає його світогляд відносно «об'єму» (поле зору, ступінь обізнаності, рівень розуміння) і в плані оцінки сприйнятого і з іншого боку, – виражає авторську оцінку цього суб'єкта і його світогляду [6, с. 266].

Найточніше й найлаконічніше, як нам видалося, сформульоване визначення «точки зору» в підручнику «Теорія літератури» за науковою редакцією О. Галича, де воно трактується як «форма певної світоглядної позиції, що стоїть за всім зображеним у творі і зв'язує його вираженням певної концепції світу й людини» [2, с. 153].

Виклад основного матеріалу. У статті основну увагу зосереджено на ідеологічній точці зору, тобто на тому, як герой чи автор-оповідач (носій точки зору) оцінює політичну дійсність, яка його оточує. «Структуру художнього тексту можна описати, якщо виокремити різноманітні точки зору, тобто авторські позиції, з яких ведеться оповідь (опис), і досліджувати відношення між ними (визначити їх сумісність чи несумісність, можливі переходи від однієї точки зору до іншої, що своєю чергою пов'язане з розглядом функції використання тої чи іншої точки зору в тексті)» [8, с. 16].

Перед нами справді поліфонічний твір, адже є різні точки зору, які при цьому не підпорядковані одна одній, а подаються як рівноправні. Авторська точка зору на події в романі «Чорний ліс» простежується абсолютно в усьому, починаючи від опису подій довоєнної дійсності і закінчуючи «чотиристороннім» протистоянням сил на території Волині. Все починається з розповіді про виправно-трудоий табір НКВС. На відміну від попереднього роману про УПА «Червоний», де події розгортаються спочатку в Україні, а вже потім у Росії, у романі «Чорний ліс» автор повертає героя-українця з Миргорода зі сталінського табору на Уралі на волинські землі, де на той час уже точилася боротьба між «совітами», упівцями, німцями й поляками.

Порівняно з попереднім твором про УПА, письменник повністю змінює авторську «тактику і стратегію» в оцінці героїв, одразу подаючи детальні характеристики всіх присутніх у бараці. Він уже не вдається до використання «посередників» (журналіст, енкаведист, танкіст, міліціонер) і виконує свою пряму функцію оповідача. Н. Д. Тмарченко стверджує: «...Щоб побачити зображену в тексті дійсність як реальну, треба стати на точку зору одного з персонажів [6, с. 266].

У романі «Чорний ліс» читач роздвоюється, поперемінно «стаючи на бік» то Максима Коломійця, то отамана Хмари. «Автор не відразу знаходить не випадкове, творчо принципове бачення героя, не відразу його реакція стає принциповою і продуктивною [1, с. 7], а реципієнт теж не може відразу прийняти позицію головного героя й не змінювати її до останньої сторінки.

Увівши в текст роману героя-східняка, автор намагається продемонструвати однакове ставлення радянської влади до українців усіх регіонів, удаючись до розкриття причин того, чому Максим потрапив до табору. Подружжя Коломійців вирішило помститися Романенкові за те, що він своїми діями дискредитує радянську владу, яка, на думку Максима, не була ідеальною, та все ж «він їй служив із доброї волі і в щось таки вірячи. Хоча намагався бути обережним у словах і вчинках» [5, с. 19]. Максим застрелив Романенка начебто за те, що той звабив його дружину, «спадкову петлюрівку» [5, с. 20].

Максим Коломієць – міліціонер з Полтавщини, засуджений за вбивство свого колеги, а відбуває термін разом з тими, кого сам саджав. Він готовий дати радянській владі ще один шанс, послужити їй, але не з власної волі опиняється на західноукраїнських землях серед тих, кого вважав справжніми ворогами, такими ж, як і німці. «Засудженому за вбивство міліціонерові Максимові Коломійцю випало бути закинутим у ворожий тил на чолі радянської диверсійної групи, яку склали повністю з кримінальних злочинців» [5, с. 62].

У романі зображені й інші представники радянської влади, які дуже ревно їй служать, з такими людьми краще не конфліктувати, з ними «мудрі люди прагнуть тримати дистанцію, подалі від гріха» [5, с. 17]. Серед них Матвій Романенко, який «щиро вірив у те, що все робиться на благо», на думку автора, «молодий та ранній, котрий націлився йти далеко й рости високо» [5, с. 6]. Тридцятидворічний капітан, щоб вислужитися, розстрілював невинних людей для кількості. Інший представник системи – капітан Ярцев, табірний опер, який запропонував Максимові співпрацю й десант із зеками в район Здолбунова, людина хитра й підступна. Руфін – комісар держбезпеки, відданий своїй справі, людина, яка вміє переконувати. Авторське ставлення до Матвія Романенка проглядається через емоційні характеристики його діянь, а Ярцев і Руфін у романі «позбавлені» деталізованих характеристик.

Часто автор акцентує на реаліях тих часів. Зокрема, капітан Ярцев говорить: «Аби не так, влупили б іншу статтю й інший строк. І дуже пощастило

тобі, що приревнував ти того капітана до своєї жінки до війни. Закони воєнного часу, убивство капітана НКВС, знаєш, що за таке буває» [5, с. 14].

Авторська точка зору простежується через паралельний опис долі різних людей, зокрема через опис долі Оксаниної (дружина Максима) родини. Її батько воював у Петлюри, його розстріляли, а мати з дітьми змушена була втікати з Києва. На вокзалі в Харкові в неї вкрали документи, і вона, їх відновлюючи, змінила прізвище на своє дівоче, пізніше доньок повидавала заміж за радянських службовців, але все життя їй доводилося старанно стирати «небезпечне тепер минуле» [5, с. 63]. Подібна доля й у Максимового роду: мати наказала йому «нікому й ніде не признаватися, що тато бився з червоними» [5, с. 19]. Автор устами Максима оцінює ситуацію (подає свою точку зору): «Остаточно розбивши відкритих класових ворогів, червоні почали шукати прихованих, виявляючи їх серед родичів, полеглих у боях із Червоною армією» [5, с. 18]. Максим і Оксана могли вважати себе прихованими ворогами СРСР. І потім це зіграє свою роль. А на той момент міліціонер Максим Коломієць вважав, що коли повернеться мир, то й влада стане кращою, а те, що сталося з батьком – збіг обставин. Досить наївний, він навіть збирався писати листа Сталіну, та Оксана відмовила. Автор, подавши передісторію головного героя, зауважує, що Коломієць, попри все, готовий був дати радянській владі шанс.

Перебування Максима в таборі, на заготовці лісу, не можна назвати нестерпним. «У таборі не гнобили, навпаки, поставили колишнього міліціонера нарядником на лісопилку. І єдине, на що варто було зважати, – не повертатися зайвий раз спиною до кримінальних злочинців» [5, с. 21]. У планах Коломієця було дострокове звільнення, але все змінила війна. Його помітили й почали готувати до диверсії.

Композиційно роман поділений на чотири частини з промовистими назвами («Диверсант», «Свої», «Ванда», «Хмара»), а ті своєю чергою поділені на дрібніші з назвами, з яких відразу стають відомими дати й місця подій. Відповідно сам роман має підзаголовок «Українські хроніки 1943 року».

«Диверсант» – назва першої частини, у ній розповідається про причини засудження й табірне життя Максима Коломійця. Про те, хто саме диверсант, дізнаємося аж на сорок шостій сторінці. У частині «Свої» автор допомагає читачеві розібратися, хто чужі, а хто свої в тій війні: «Комуністи пояснюють тутешнім селянам, як добре було за Сталіна. Ми пишемо – колгоспи придумані більшовицькими комісарами, аби грабувати простих людей, а Німеччина дала змогу вільно працювати на своїй землі. Націоналісти, наскільки я розумію, пояснюють: усі режими, включно з польським, пані Вандо, несли українцям лише горе. Тому закликають гуртуватися, чинити опір, боротися» [5, с. 97].

Орест Субтельний, аналізуючи період окупації Західної України Радянською владою, зазначає, що «радянський режим усіляко намагався заволодіти «серцями й думками» населення. Більшовики оголосили, що прийшли, як «прапороносці високих гуманістичних принципів» < >. Особливі зусилля робилися для того, щоб справити на західних українців враження «українськості» нового режиму» [7, с. 556]. Люди спочатку повірили, а потім глибоко розчарувалися в комуністичному режимові, бо «поведінка численних радянських чиновників, які потоком пливли у Західну Україну, мало що зробила для обілення образу нового режиму. Звиклі до «пролетарських» методів роботи», вони нерідко шокували західняків примітивністю й грубістю, які не личили носіям «передового соціалістичного ладу». Представники Радянської України, які майже повсюдно користувалися російською мовою, швидко розвіяли ілюзії про їхню хвалену «українськість» [7, с. 557].

У романі описаний пізніший період, коли люди вже остаточно зрозуміли, чим є радянська влада і що проти неї треба боротися: «Навесні 1940 р. режим відкинув маску демократичності та розпочав широкомасштабні репресії – як проти українців, так і проти поляків. Найбільш поширеним і страшним їх різновидом стала депортація. Тисячі уявних «ворогів народу» без усякого попередження, суду чи навіть формального звинувачення арештовували, заганяли у вагони для худоби й вивозили до Сибіру й

Казахстану для невільницької праці у страхітливих умовах. Багато депортованих гинули, часом цілими родинами» [7, с. 558].

На території Західної України радянська влада справді скористалася вже всіма своїми шансами. «Включення Західної України до складу Української РСР, без сумніву, було подією великої історичної ваги, оскільки вперше за багато століть українці з'єдналися в межах однієї державної структури. Але через обмежену тривалість це насильне об'єднання не спричинило глибоких змін ні в Західній, ні в Радянській Україні. І все ж воно мало певний вплив: перше знайомство з радянською системою виявилось для західних українців в основному негативним досвідом, у результаті якого багато з них дійшли висновку, що «більшовицької» влади слід уникати будь-якою ціною» [7, с. 560]. Такої ж думки дотримується й автор роману, стверджуючи: «Комуністів по тутешніх селах після майже двох років більшовицької влади не любили» [5, с. 23].

Один із головних героїв роману «Чорний ліс» так характеризує ситуацію, що склалася: «Наші люде тямлять се без спеціальної агітації, – повів Хмара далі. – Та й східняки не такі вже й причумлені. З нами, у повстанчій армії, уже воюють ті, кого роками дурила комунія: так обіцяла ліпше життя. Що воно таке – чужа влада, за сей час усі українці, де б вони не жили, таки встигли на собі пізнати. І за Польщі, і за Москви, а тепер – за Гітлера на цих землях кожний раз кров проливали. Зараз, поки великі війська воюють між собою, ми з вами маємо добру нагоду ізсередини тут по всіх бити. Й обидві ворожі армії, як можемо, – послаблювати. Тож ані німці, ані совіти в наших селах не мають ніякої підтримки» [5, с. 35].

Андрій Кокотюха багато уваги приділяє опису, чи то роз'ясненню, політичної ситуації, у такий спосіб демонструючи свою авторську точку зору на описувані події. Він, начебто ставши на бік отамана Хмари, детально пояснює читачеві, що насправді було проблемою: загальну ситуацію трохи ускладнювали німці, з поляками було складніше, але терпимо. «Радянські партизани впали, мов сніг на голову. І хоча за діями Червоної армії

керівництво ОУН та УПА стежило, поява в тутешніх лісах окремих червоних партизанських загонів та диверсійних груп змусила додати до переліку ворогів ще одного. Як досить швидко з'ясувалося, серйознішого за поляків, котрі тут же прогнозовано почали шукати союзу з більшовиками» [5, с. 64]. Українці почали воювати відразу на три фронти. Воювати з червоними було складно, оскільки «партизанів забезпечували регулярно. За радянськими стояла величезна військова машина, на яку працювала промисловість величезної держави» [5, с. 64]. /Тут уже простежується авторський сучасний погляд на ситуацію більш ніж сімдесятирічної давності, коли стало відомо багато подробиць/.

Інструкція генерала С. Ровецького (1941 р.) визначала основні завдання діячів СЗБ (Polski Związek Powstancy) у Західній Україні. У ній підкреслювалося, що СЗБ зорієнтована передусім на боротьбу проти Німеччини, однак місцеве підпілля мало бути організоване таким чином, щоб протидіяти також можливому наступу Росії в західному напрямку. Будь-які форми співпраці з німцями і «радами» суворо заборонялися» [3]. У романі «Чорний ліс» автор відтворює реальну ситуацію часів Другої світової війни, коли в кожній з ворогуючих сторін були «свої»: поляки-підпільники працювали на німців, водночас співпрацюючи з радянськими військами (Ванда Мостовська), серед упівців теж були ті, хто служив німцям і совітам.

Опозиція «свій – чужий» набуває особливого значення у другій частині роману з назвою «Свої». За задумом автора, саме з моменту десанту на західноукраїнські землі починається внутрішня трансформація головного героя. Він одразу постає перед вибором: піти з бандитами або померти. Але у фіналі першої частини Максим Коломієць потрапляє в полон до упівців. І саме через діалоги з Хмарою про Сталіна й Гітлера, про більшовицьку пропаганду автор розкриває характер головного героя, висвітлює його політичну позицію, яка поступово змінюється: «Українці, котрі піддалися більшовицькій пропаганді, не завжди ворогами є. Ти і такі, як ти, Максиме Коломієць, здебільшого обдурені. Таких шкода. І людину, якій заморочили голову, не слід

карати на смерть лише за се. Тому ми з тобою можемо лише сперечатися, один одному свою правоту доводячи. Я переконаний – Сталін є ворогом українців. У відповідь протилежне чую. Гаразд, тоді маєш можливість повернутися назад без зброї до тих, кого справді своїми вважаєш» [5, с. 105]. Визнаючи, що східняк тримається гідно, Хмара намагається довести, що ворог у них спільний, і в українця з Волині, і в українця з Полтавщини. Автор подає суперечливий портрет отамана, адже й сьогодні в Україні ще не всі визнають воїнів УПА захисниками. І тоді здавалося, що ворог у них один, але «радянські загони вперто відмовлялися визнавати УПА рівними собі союзниками у спільній боротьбі, а навпаки – кидали всі сили на витіснення з тутешніх лісів та подальше знищення українських формувань» [5, с. 111–112].

Радянські партизанські загони організовували диверсії в німецькому тилу, щоб спровокувати німців до активніших дій проти українських повстанців, бо боялися, що, замість буржуазної Польщі, вони хотіли створити на цих територіях «якусь свою буржуазну Україну» [5, с. 117]. Автор наводить думку про упівців майора НКВС Василя Єрмолова: «Бандити, зрадники, фашисти, інакше я їх називати не хочу й не буду. Те, що вони себе називають бандерівцями, то себе виправдовують. Значить, є в них один такий ідейний, усі його слухають, поважають, і він ніби хохол. Тобто, хитра штука, Яковичу. Своїх же людей по селах дурять. Не Гітлер, бач, ними керує, а пан Бандера. Не німець, а свій. Працюють на довіру, січеш? А для мене вони – бандити, баста!» [5, с. 118]. У зв'язку з цим формувалися спеціальні загони, які розхитували ситуацію, змушували «місцеве населення боятися й утрачати довіру до бандерівців як захисників» [5, с. 120].

Усі події другої частини перемежуються діалогами про історію та сьогодення героїв. Вони довго обговорюють ситуацію, що склалася, і хто в ній винен. Хмара доводить, що більшість людей або залякані, або затуркані. «Тих, хто міг би дійти до всього сам і розказати людям, ще двадцять років тому повбивали. На Чернігівщині, Київщині, Харківщині, Черкащині, скрізь. Волю

тих, кого не доби́ли, страши́м голодом зламали» [5, с. 136]. Можливо, у цих словах звучить думка самого автора.

На цьому етапі своєї трансформації головний герой роману починає сумніватися в тому, що міцно засіло в його голові і заважало прийняти почуте. Поки служив і виконував накази – все було зрозуміло, поки перебував у таборі – тим більше. «Зараз же вир подій закрутив, збив із пантелику, морочив та розривав на клапті. Уважаючи себе чоловіком з досвідом, здатним дати собі раду й пояснити все, що відбувається з ним та довкола нього, тепер Максим відчув власну безпорадність. Не знав, не готовий був сказати, з якого боку ворог, де друг, кого слухати варто, а з ким не треба навіть нічого починати, відразу стріляти» [5, с. 137]. Щоб остаточно герой зрозумів, де чужі, а де свої, письменник використовує вже випробуваний ним прийом у романі «Червоний» – «показує» Максимові безчинства партизанів у селі, після чого констатує: «Сьогодні для нього не лишилося іншої дороги, ніж повертатися назад із повстанцями» [5, с. 148], експеримент спрацював.

Для того, щоб читач визначився зі своїм баченням ситуації, автор перед кожною наступною частиною роману подає цитату з того чи іншого документу часів Другої світової війни. Перед першою частиною розміщено уривок з листа секретаря ЦК КП(б)У Микити Хрущова – Сидору Ковпаку та Семену Рудневу, у якому не рекомендується вступати в контакт з керівниками українських буржуазних націоналістів (від 23 березня 1943 року), перед другою частиною – уривок зі звіту командира 1-ї Української партизанської дивізії Сидора Ковпака про Карпатський рейд (1 жовтня 1943 року), перед третьою частиною розміщено уривок зі звіту відділу Крука з групи «Богун» (від 10–11 червня 1943), і перед четвертою – уривок зі звернення Проводу ОУН(б) до українців в червні 1943 року. Їх можна вважати епіграфами, бо вони виконують у тексті прогностичну функцію.

Третя частина має назву «Ванда», і йдеться в ній переважно про діяльність різних диверсійних груп усіх учасників військового конфлікту. У попередніх двох частинах ми спостерігали, як оцінюють події автор, Максим

Коломієць, нквсники та упівці. У третій частині спостерігаємо ще дві точки зору – польської диверсантки та німецького командування. Оскільки описується війна, Кокотюсі довелося розширити персоносферу роману за рахунок поляків і офіцерів рейху, не обмежуючись, як у «Червоному», опозицією «чекісти – упівці». Відповідно з'явилося чотири точки зору на те, що відбувалося в Україні – українська, совєцька, польська й німецька.

Андрій Кокотюха вдається до детального портретування всіх героїв роману. Зокрема, Ванди Мостовської, яка мала досить нестандартну зовнішність: «Від природи отримала трохи видовжене лице, гостре підборіддя видавалося вперед, і коли йшла, то могло скластися враження – витягує шию, при цьому з погордою деручи носа й дивлячись на усіх зверхньо» [5, с. 41]. Саме через її сприйняття подається бачення українців як нації, політичної ситуації на території Західної частини України, стану культури. Завдяки роздумам польської диверсантки ми дізнаємося, що українське населення мусило долучатися до культури Рейху, що «поряд із німецькими існували також українські друковані видання, діяли церкви, хай під жорстоким контролем окупаційної влади» [5, с. 151]. Ванда стверджує, що чекати лояльності від українців не варто: «... Українці тримають дулі в кишенях, а пістолети під подушками. Їхню прихильність не купити, офіційно дозволивши створювати різні кишенькові структури: культурні, суспільні, навіть політичні. Вони лише використовують наданий ресурс. А потім, отримавши відповідний сигнал, зрадять та почнуть стріляти в спину тим, із ким ще вчора старанно обмінювалися нацистським привітанням» [5, с. 152]. Вона виділяє ще одну дуже показову рису українців: «...Давно навчилися говорити й писати про важливі для себе речі не прямо, а ніби ненароком та між рядків» [5, с. 152].

Через посередництво Ванди Мостовської подаються усі роздуми і сумніви, пов'язані з особовим складом кількох ворогуючих сторін: «... У загонах, засланих сюди московським партизанським штабом, є чимало етнічних українців. Велика ймовірність, що бандерівці зможуть швидко розкласти та переагітувати земляків зі Сходу, схиливши на свій бік» [5, с. 153].

Під впливом подій, що зображені у четвертій частині роману, відбувається трансформація поглядів головного героя. Він прагне зрозуміти, хто він є серед повстанців тепер. Чи став уже своїм? Йому запропонували стати одним із них, але зброю не видали. Хтось ставиться до нього як до товариша, а хтось зовсім його не сприймає. Автор фіксує такий момент: «За останні тижні Максим пережив багато. Кардинально змінив погляд на більшість речей, які донедавна виглядали очевидними, зрозумілими й непридатними для дискусій. Тож готовий був приймати й освоювати нові для себе реалії безумовно» [5, с. 274–275]. Після смерті Хмари і знайомства з Червоним, а особливо після того, як сам став свідком партизанських «подвигів», сумнівів у вірності обраного шляху не лишилося: «Викинув із голови все, окрім думки: поки він та інші можуть захищатися, вони житимуть і не даватимуть ворогам грабувати та вбивати мирних людей, котрі завинили перед червоними партизанами лише в тому, що з ними воювати легше, простіше та навіть корисніше для власних кишень і речових мішків» [5, с. 284].

Автор робить остаточний висновок: «Уже ніхто не скаже, помиляється Коломієць чи ні. Шукати ж правильні відповіді сам Максим поки не збирався. Вистачало остаточного розуміння: він чітко знає та усвідомлює, чому хоче лишатися з повстанцями далі» [5, с. 284]. Згодом акцентовано: «Свідомість героя, його почуття і бажання світу – предметно-вольова настанова – з усіх боків, як кільцем, охоплені авторським баченням його і його світу; вислови героя охоплені висловлюваннями про героя автора» [1, с. 13].

Висновки. У нашому суспільстві люди й досі сприймають історію такою, якою її подавали в російсько-радянському контексті. Проте А. Кокотюха зауважує: «Актуальна українська історична наука нині наближає нас до того, що відбувалося в Україні під час Другої світової війни насправді. А саме: запекла війна між двома окупаційними для українців і однаково тоталітарними режимами – нацистським та комуністичним. І не менш запекла національно-визвольна війна українського народу проти обох режимів» [4, с. 296]. Хоча сам автор визначає жанр твору як художній, гостросюжетний

історико-пригодницький роман, у якому не варто дошукуватись прототипів і документальної відповідності, вважаємо, що йому вдалося хоча б трохи пролити світло на реалії того часу, виявивши авторську позицію на протистояння совітів, Армії Крайової, УПА та нацистської Німеччини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Автор и герой в эстетической деятельности / Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин; [сост. С. Г. Бочаров; текст подготовит. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина; примеч. С. С. Аверинцева и С. Г. Бочарова]. [2-е изд.]. Москва: Искусство, 1979. С. 7–181.
2. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь. 2001. 486 с.
3. Ільюшин І. Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939–1945 рр.). Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 399 с.
4. Кокотюха А. Від автора / Кокотюха А. Чорний ліс: роман / Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. С. 296–299.
5. Кокотюха А. Чорний ліс. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 304 с.
6. Поэтика: Словарь актуальных терминов и понятий: [гл. науч. ред. Н. Д. Тмарченко]. Москва: Издательство Кулагиной, Intrada. 2008. 358 с.
7. Субтельний О. Історія України. Київ: Либідь. 1993. 718 с.
8. Успенский Б. А. Поэтика композиции. Москва: СПб: Азбука. 2000. 352 с.
9. Патрляк І. За лаштунками партизанської війни / Кокотюха А. Чорний ліс: роман / Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. С. 5–6.

REFERENCES

1. Bahtin, M. (1979) *Estetika slovesnogo tvorchestva* [Avtor i heroy v estetycheskoy deyatel'nosnosti] (pp. 7 – 181). [in Russian].
2. Galich, O. Nazarec, V. Vasil'yev, E. (2001). *Teoriya literatury*. Kyiv: Lybid'. [in Ukrainian].
3. Il'yushin, I. (2009). *Ukrayins'ka povstans'ka armiya i Armiya Krayova. Protystouann'a v Zahidniy Ukrayiny (1939–1945 pp.)*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
4. Kokotyukha, A. (2015). Vid avtora [Chorny lis]. Kharkiv: Knyjkovy klub: klub Simeynogo dozvillya. [in Ukrainian].
5. Kokotyukha, A. (2015). *Chorny lis* [Chorny lis]. Kharkiv: Knyjkovy klub: klub Simeynogo dozvillya. [in Ukrainian].
6. *Poetics: a dictionary of current terms and concepts* (2008). Moskva: Intrada. [in Russian].
7. Subtel'ny, O. (1993). *Istoriya Ukrayinu*. Kyiv: Lybid'. [in Ukrainian].
8. Uspensky, B. (2000). *Poetika kompozicii*. Moskva: SPb: Azbuka. [in Russian].
9. Patrylyak, I. (2015). *Za lashtunkamy partyzanskoyi viyny* [Chorny lis]. Kharkiv: Knyjkovy klub: klub Simeynogo dozvillya. [in Ukrainian].

АННОТАЦІЯ

Людмила Ромас. Авторская точка зрения на противостояние «советы – УПА – Армия Крайова – нацистская Германия» в историко-приключенческом романе А. Кокотюхи «Черный лес»

В статье исследованы проявления авторской точки зрения на четырехстороннее противостояние в историко-приключенческом романе А. Кокотюхи «Черный лес».

Основное внимание сосредоточено на идеологической точке зрения. Доказано, что авторская точка зрения прослеживается через параллельное описание судеб разных людей, через опосредованную оценку конкретной ситуации героями, через авторские описания-разъяснения политической обстановки, через оппозицию «свои – чужие», через диалоги героев об истории и через детальное портретирование. В полифоническом произведении представлены разные точки зрения, не подчиненные друг другу, а равноправные. Авторская позиция прослеживается от описания событий довоенной действительности до четырехстороннего противостояния сил на территории Волыни.

Ключевые слова: роман, оппозиция, детальное портретирование, четырехстороннее противостояние, авторская точка зрения, А. Кокотюха.

ABSTRACT

Liudmyla Romas. Author's point of view on the rivalry «soviets – UPA – The Home Army– nazi Germany» in A. Kokotiukha's historical-adventure novel «The Black Forest».

The following article depicts the research on displays of the author's point of view on the rivalry «soviets – UPA – The Home Army – nazi Germany» in A. Kokotiukha's historical-adventure novel «The Black Forest». The emphasis is put on the ideological point of view. It demonstrates, that the author's point of view is seen through the parallel description of destinies of different characters, through the indirect estimation of the specific situation by the characters, through author's descriptions-clarifications of the political state, through the opposition «friend of foe», through dialogues of characters about the history and through the detailed portraiture. Comparing to the previous work about UPA, the writer completely changes author's «tactics and strategy» in evaluating characters and situations. He gives detailed characteristics of all the present characters immediately without using «intermediary agents» (a journalist, an (special services agent), a tankman, a policeman), performs the role of a narrator. In the novel «The Black Forest» A. Kokotiukha reconstitutes the real situation of the World War II times, when each of the opposing sides had their own «friends»: polish underground worker worked for Germany, while cooperating with soviet troops, UPA also had ones who served both germans and soviets. Compositionally the novel is divided into four parts with expressive headings («Saboteur», «Friends», «Wanda», «Cloud»), that are then divided into smaller ones with headings, that give the precise information about dates and places of events. Respectively, the novel itself has the subheading «Ukrainian Chronicles of 1943». In our society people still percept the history as it is presented by the Russian-soviet context. The author determines the genre of the work as artistic, action-packed historical-adventure novel, but he managed to uncover several historical moments. The polyphonic work contains different points of view, but the author's attitude is traced from the description of events of prewar reality to the four-way confrontation on the territory of Volyn.

Key words: novel, opposition, detailed portraiture, four-way confrontation, author's point of view, A. Kokotiukha.

Стаття надійшла до редакційної колегії 13.06.2019 р.

Рекомендовано до друку 15.07.2019 р.